

2. Киридон А. Гетеротопії пам'яті. Теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті. К.: Ніка-Центр. 2016. 320 с.
3. Ренан Е. Що таке нація? URL: <https://zbruc.eu/node/59455>

Марія МИГАЛЕВИЧ

*Здобувачка третього освітньо-наукового рівня вищої освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
mygalevitch.maria@gmail.com*

ВПЛИВ ІДЕОЛОГІЇ САРМАТИЗМУ НА СУСПІЛЬНО- ПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ КІНЦЯ XVI – XVII СТ.

Для європейських народів раннього Нового часу було характерним доведення винятковості свого походження та особливого історичного шляху. Провідною ідеологією шляхетської версти Речі Посполитої у XVII ст. був сарматизм – уявлення про те, що шляхтичі відрізнялися від простолюдинів на етнічному рівні, тому, що походили від сарматів. Метою нашого дослідження є окреслення впливу ідеології сарматизму на суспільно-політичні процеси Речі Посполитої, світогляд та стиль життя шляхетського стану. Цю тему раніше досліджували такі науковці як: Я. Тазбір, Н. Яковенко, С. Плохій, Г. Міщук, Н. Стеньгач, Є. Годований.

В ранньомодерному періоді серед історіографів було поширено відстежувати корені свого народу з біблійного часу, не заперечуючи твори античних істориків, а намагаючись поєднати дві історії воедино. Таким чином шляхтичі почали мислити себе сарматами, нащадками сина Ноя Яфета, а простолюди, слов'яни та литовці, на їхню думку пішов від Хама, який глузував з нагоди свого батька і за це відданий був у рабство до своїх братів.

Ідеологія сарматизму обґрунтовувала зверхність дворянства над простолюдом, тому дуже швидко стала наріжним каменем шляхетської ідентичності. Без «віднайдення» сарматського кореня людина не могла претендувати на шляхетство, тому популярним стало виводити родоводи до II ст. н.е. Давні сармати, які жили в причорноморських степах та використовували важкоозброєну кінноту, завдаючи чимало клопотів Римській імперії, були ідеалізованими. Вони уявлялися першими лицарями, тому їх нащадки могли займатися тільки військовою справою і завжди повинні бути готовими до бою, адже жили на фронтірі [2, с. 142]. Фізична праця чи торгівля вважалися великою ганьбою, справами

справжнього «сармата» могли бути війна, полювання та полонез. Шляхтичі повинні були за найменшої нагоди демонструвати свою хоробрість, мали загострене почуття честі та власного достоїнства («гонор»), яке потрібно було захищати від найменших посягань, тому перша заборона дуелей в Речі Посполитій датується 1588 р., і відтоді подібні укази неодноразово повторялися, що говорить про їх неефективність. Із ідеологією сарматизму пов'язують появу галантного звичаю цілування дамської ручки, адже набув популярності міф про амазонок, що жили в причорноморських степах.

Шляхтичі бачили себе окремим народом, покликаним воювати та панувати над простолюдом, тому потрібно було плекати не тільки відмінність від «хлопів» у способі життя, а й внутрішню єдність. Парадоксально, але закритий та шовіністичний до звичайних людей, сарматизм був відносно ліберальним для представників не тільки польського дворянства, а й руського й литовського. Хоч роз'єднані конфесійно й мовно, шляхтичі бачили один одного давно загубленими родичами, дітьми праматері-амазонки, яка дала їм виняткові якості та обов'язки, тому сарматизм був привабливий для руської та литовської знаті, спонукаючи її до полонізації [3, с. 222].

Шляхтичі, об'єднані походженням, були рівними між собою, мали однакові права та привілеї. Навіть король уявлявся першим серед рівних, він передусім повинен був дбати про народ, його добробут та свободи, проявляти справедливість та щедрість (звичайно ж, народом вважалася шляхта, а не хлопи). Якщо король не виконує поставлених вимог, шляхта залишала за собою право на повстання (рокош). Без згоди шляхти король не міг ухвалювати нові закони. Через те, що думки шляхтичів вважалися рівноцінними, не можна було приймати рішення більшістю, не зважаючи на меншість, тому на голосуваннях сеймів потрібне було єдиноголосся. Один шляхтич, який виступав проти, міг зірвати роботу всього сейму. Цей звичай називався «*liberum veto*».

Двома найбільшими цінностями, задля яких «сармат» мав жити і вмерти були католицька віра та вище згадані «*Aurea libertas*» – золоті шляхетські вольності [3, с. 220]. Через те, що Річ Посполита перебувала на фронтірі, їй часто доводилося воювати проти Османської імперії, і з часом серед шляхти запанувало месіанське переконання, що саме їм вготовано захистити католицький світ від магометан. Перемога у Хотинській війні їх остаточно в цьому переконала (заслуги козаків поступово знецінювалися). Ідеологія сарматизму злилася із Контрреформацією, яка панувала в католицькому світі у сер. XVI-XVII ст. Це призвело до розвитку шовінізму

та віронетерпимості, що виливалося у конфлікти на релігійному ґрунті між православними та католиками, що тривали з кін. XVI ст. по сер. XVII ст., і, через небажання поляків йти на жодні поступки., спричинили вибух Національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького 1648-1657 рр. Наслідком стала нечувана раніше криза Речі Посполитої, названа «потопом», з якої почався довгий період занепаду.

Цінності сарматизму впливали також на матеріальну культуру та естетичні вподобання. У архітектурі виділяють стиль сарматського бароко, який характеризувався масивністю будівель, що нагадували оборонні споруди. Стриманість їх фасадів контрастувала з пишним внутрішнім оформленням. В літературі поширеною була патріотична лірика, що ідеалізувала минуле, сповнена закликів до боротьби з іновірцями та повернення втрачених територій. Найбільший слід сарматизм залишив у зображальному мистецтві, адже виник сарматський стиль парадного портрета. Ці портрети не прикрашали зображуваного, навіть якщо його зовнішність була потворна [4, с. 352]. Чоловіки позували у пишному одязі, який дуже відрізнявся від загальноєвропейської моди, будучи підкреслено орієнтальним. Вони обов'язково були одягнені в кунтуш і жупан, мали при боці шаблю, одяг був пишно оздоблений хутром [4, с. 351]. Шляхтичі часто мали вуса і оселедець, вони не носили європейських перук. Жіночий одяг був схожий на західноєвропейські зразки. Найбільш відомими зразками сарматського стилю є портрети Дмитра Байди Вишневецького, Станіслава Антонія Щуки, Яна Собеського, Юрія Радзивілла. Сарматські портрети поширилися і серед старшини Війська Запорізького у другій пол. XVII ст.

Віра шляхти у свою винятковість стала причиною перетворення Речі Посполитої на «рай для знаті, чистилища для міщан, та пекла для селян». Шляхетські привілеї консервували існуючий лад, гальмуючи розвиток суспільства та економіки. Ми погоджуємося з думкою Я. Тазбіра про те, що основною причиною розквіту сарматизму у другій пол. XVII ст. був біль за втраченими територіями, чим меншою та слабшою ставала Річ Посполита, тим сильнішали там патріотизм і шовінізм [1, с.198-202]. На нашу думку, саме зверхність та сваволя шляхти, небажання змінюватися та жертвувати своїми привілеями, неприйняття вихідців із простолюду, зокрема козаків, спричинили занепад Речі Посполитої.

ЛІТЕРАТУРА

1. Tazbir J. Studia nad kulturą staropolską. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2001. 440 s.

2. Годований Є. Сарматизм як ренесансна утопія: український аспект, Записки історичного факультету 28 випуск 2017 : збірник наукових праць / колектив авторів. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2017. С 136-146.
3. Плохій С. Наливайкова віра: козацтво та релігія в ранньомодерній Україні. Київ: Критика, 2006. 495 с.
4. Підходяща О. Сарматський живопис у колекції Національного музею історії України. Науковий вісник Національного музею історії України. 2020. Випуск 6. С. 350-368.

Святослав РУСЕНКО

*Здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
rusenkos@ukr.net*

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ МИТНОЇ СПРАВИ НА ТЕРЕНАХ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД ХХ СТОЛІТТЯ

Історичні факти про діяльність митниць та митників, які збирали мито сягає давніх часів. Міжнародна торгівля на кордонах у межах території сучасних західноукраїнських земель з початку минулого століття до часу створення СРСР активно проводилась, і при цьому нагромаджувався досвід митної справи, який є цінним для сучасників. Зокрема, найбільш цікавим для сучасного державотворення є розвиток митної справи під час перебування західних земель України в складі Польщі, Румунії та Чехословаччини.

З огляду на вище вказане метою наукової розробки є дослідження на основі законодавчих архівних матеріалів правових аспектів митних відносин у 1919-1939 роках, основних особливостей документування митних органів держав на анексованій території України, зокрема розміщення митних кордонів, порядок діяльності митних органів, їхні повноваження, структура, порядок декларування, здійснення митного контролю та оформлення переміщення вантажів через кордон та їхнє правове забезпечення.

Проблемні питання щодо створення і діяльності митних органів частково дослідженні сучасними істориками-науковцями. Так, Кобринська С. Б. [1] у своїй дисертаційній роботі розкрила складні і суперечливі шляхи, які привели українську державність до її неординарного правового оформлення в статтях Ризького мирного договору 1921 року та здійснила